

УДК (UDC) 94(477)''1917/1921''

<https://doi.org/10.21272/starovyna.2020.56.4>

АРТЮХ В. О.

ТВОРЕННЯ КУЛЬТУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ТЕРЕНАХ СУМЩИНИ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921)

В статті зроблена спроба прослідкувати творення квазірелігійного культу Тараса Шевченка на території Сумщини в переломну для існування української нації добу - національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Виявлені основні способи його функціонування: маніфестації й свята, побудова пам'ятників, називання іменем Кобзаря природних і культурних об'єктів, використання його образу в книговидавничій продукції. Зроблено висновок про значення культу для трансляції української національної та соціалістичної ідеологій у свідомість широких народних мас.

Ключові слова: Тарас Шевченко, культ, Сумщина, національна ідентичність.

«Українську переможну революцію зробив Шевченко, - не полководець, не герой, не цар, не дипломат і не німецький народний вчитель, - зробив поет!». Андрій Ніковський. «Vita nova».

Революційні потрясіння, а значить і зміни історичних епох, завжди супроводжуються й змінами тих соціальних міфологій, що були панівними в попередні часи, а отже зведенням на символічний п'єдестал нових «культурних героїв», які репрезентують нові ідеологічні підвалини цих революцій. Звичайно, постать Тараса Шевченка, це не лише символ Української революції (1917-1921), вона виходить далеко за її межі, часто сприймаючись як символ всієї модерної української нації XIX-XXI ст., але як головна опорна конструкція української національної свідомості вона формується саме в добу цієї революції. І якщо квазірелігійний культ Тараса Шевченка в масовій свідомості українців започаткувався ще з 60-х рр. XIX ст.¹, то саме в цей період він був переведений на якісно новий рівень. Образ «батька Тараса», «батька нашого національного відродження» (Є. Чикаленко), «батька української нації», чий заповіти революція *лише зреалізовує* - глибинна ідея в функціонуванні Шевченкового культу:

*«Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте -
І вражою, злою кров'ю
Волю окропіте».*

¹ Початок йому поклав мабуть ще Пантелеймон Куліш (1819-1897), уродженець містечка Вороніж теперішнього Шосткинського району Сумської області, своєю промовою на похоронах Шевченка. Він же вперше назвав Шевченка і «пророком».

*Артюх В'ячеслав Олександрович - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Сумського державного університету (Україна).
Orcid ID: 0000-0003-4119-1571.*

Канонізована постать Т. Шевченка в цей час постає стрижневою в межах пропаганди української національної ідеї та легітимації українського національного руху.

Як уже не раз зазначалося дослідниками, в структурі Шевченкового культу виразно проявляє себе міфічне начало². При міфізованому сприйнятті й акт Шевченкового життя, його творчість бачаться втіленням сутнісних рис простого українського народу. Умовно говорячи, «сутність українства», яка проникає в Шевченка і потім проявляє себе в його поезії робить його: 1) *персоніфікацією* української нації, бо перебування цілого (нації) в одиничному (Шевченкові) створює ситуацію їх нероздільності і робить «батька Тараса» її втіленням; 2) *пророком*, бо той, хто «прозріває» долю України може її пророчити.

А зовнішній вияв (і подальше конструювання) культу Кобзаря в цей час проявляє себе у формах масових маніфестацій, присвячених його пам'яті, побудові пам'ятників, через свята (Шевченківські дні 10-11 березня³ та 22 травня), вечорів та концертів, включаючи шкільні, прочанство до могили на Чернечій горі та її вшанування, найменування іменем Шевченка вулиць та інших об'єктів культурного ландшафту, укладання і випуск декламаційних збірок, а також у газетних й журнальних статтях, літературі наукового й пропагандистського характеру тощо. Потрібно також наголосити, що таке вшанування постаті Шевченка, надання його образу виключної значущості відбувалося в добу революції на всіх землях, населених українським етносом, і територія Сумщини тут не була виключенням.

Про культивування образу Шевченка саме в період Української революції вже існує певна кількість досліджень. Насамперед, вкажемо на монографію Андрія Машталіра й Віталія Лозового, в якій вони підсумували свій попередній науковий доробок з проблеми використання символізованого образу Шевченка в політичних цілях доби Української революції (1917-1920) на території Наддніпрянської України. Цікавим тут видається пов'язування імені поета з архетипом батька [32]. Юрій Митрофаненко проаналізував особливості використання образу Кобзаря різними політичними силами в умовах революційного періоду 1917-1920 рр. на теренах України [34]. Яна Примаченко у своїй розвідці акцентує увагу на конструюванні більшовиками образу Шевченка як «пролетарського поета» в 1919-1921 рр. [39]. Якесь частина наукових робіт присвячена дослідженню формування іконографічної постаті Шевченка в різних регіонах України (Поділля, Київ, Черкащина) доби Революції [28], [31], [33], [38]. А окремі факти щодо вшановування пам'яті поета на Сумщині в добу Української революції подає Геннадій Іванущенко [24]. Завдячуючи цим та іншим працям, був накопичений значний матеріал для осмислення феномена культу Шевченка, але все одно наші знання про цей предмет залишаються далеко не повними.

² Див., наприклад, такі дослідження на цю тему: [7], [8], [21]. Зрозуміло, що коли ми говоримо про «міф Шевченка», то тут мова йде про варіант сучасної міфотворчості, а це означає, що маються на увазі не тотожні автентичному первісному міфу структури досвіду, а лише аналогічні.

³ Коли в 1918 році відбувся перехід з юліанського календаря на григоріанський, то до днів старого стилю додали ще 13. Але це вірно для ХХ століття, а для ХІХ, коли жив Шевченко, потрібно було додавати 12. Та у зв'язку з тим, що спеціалістів з історичної хронології виявилось небагато деякий час і до днів народження та смерті Шевченка додавали 13 днів, а не 12. Тому й святкування відбувалося 10-11, а не 9-10 березня, як зараз.

Мета цієї розвідки також стосується регіональних особливостей. Ми спробуємо описати і проаналізувати специфіку культивування образу Шевченка в часи Української революції на території сучасної Сумщини.

Учасники мітингу в с. Андріївка теперішнього Роменського р-ну з портретом Т. Шевченка. Осінь, 1917 р.

Святкування роковин (Шевченківські дні)

Феномен свята завжди має у своїй структурі якийсь компонент сакральності. В українській мові навіть слово «свято» і слово «святе» (сакральне) семантично пов'язані. Сакральне не обов'язково стосується сфери бога (чи богів). У нашому випадку достатньо, як інтерпретує це явище класик феноменології релігії Рудольф Отто [37], того, що явлення українцям такого сакрального об'єкта як Шевченко супроводжується відчуттям ними у собі сили, що йде від Кобзаря, яка перевершує людську і викликає на рівні їх свідомості почуття *священного трепету*. Через «вливання» такої сакральної сили в українця відбувається його інтимне поєднання з образом Шевченка і тоді останній стає настільки близьким і рідним, що уявляється як невід'ємна частка буття носія української ідентичності. Сакралізуючись, постать Шевченка виводиться поза межі часового виміру нашого повсякденного буття і вивисується до рівня позачасового. Як жива, неповторна особистість Шевченко ніби виривається із свого, вже проминулого для нас, часового контексту і, набувши символічних значень, в результаті постає нашим *сучасником*, а то і взагалі «вічно» живим. Перед учасниками святкування постать Шевченка з усіма варіантами символічних навантажень постає справжнішою, ніж вони є самі.

Через феномен свята образ українського національного генія настільки легітимізувався в очах народу, що підноситься аж до рівня культу. А ритуали

поклоніння «батьку Тарасу» з їх спільними переживаннями і спільним досвідом породжують у людей почуття солідарності і підтверджують стан наявної національної колективності. Крім того, вони мають і багато аналогій з ритуалами традиційних релігій. Такі аналогії підсилюються ще й завдяки участі православних священників у самому святі: вони служили панахиди за Кобзарем. Наслідуює релігійні практики і такий цікавий масовий прийом як вбрання в рушник портрета Шевченка, що постає аналогом християнській іконі.

У Сумах після Лютневої революції 21 травня (за ст. ст.) 1917 р. відбулося велелюдне свято з ушанування пам'яті Тараса Шевченка. Загальною метою урочистостей було пробудження української національної свідомості серед жителів міста [17, арк. 27]. Тоді в місті пройшла багатотисячна маніфестація, яку біля міської думи вітали виконуючий обов'язки голови міської думи Микола Крамаренко та повітовий комісар Олександр Мещанінов. На Покровській площі була відправлена, влаштована «Просвітою», урочиста панахида за Т. Шевченком. А ввечері Товариство «Просвіта» провело у помешканні громадського зібрання український вечір, де продавалися українські книжки й листівки. Вся виручка від цього вечора пішла на користь Національного Українського фонду [20, с. 3-4]. Тоді ж, за результатами мітингу, «Просвіта» внесла до міської думи пропозицію назвати одну із центральних вулиць іменем Тараса Шевченка, надати його ім'я одній із шкіл, а також поставити йому пам'ятник. Цікаво, як просвітяни обгрунтовували необхідність присутності імені Шевченка на символічній мапі Сум. На їхню думку, так, як це місто було засноване в 1655 р. вихідцями з Київщини, а Шевченко також народився на півдні Київщини, у тодішньому Канівському повіті, то звідсіля робився висновок, що теперішні сумські обивателі «кровно» пов'язані з батьківщиною поета [17, арк. 27зв.]. Цю свою пропозицію до міської думи Сумська «Просвіта» повторила наступного, 1918 р., 28 травня, вказавши, що прохає «Думу Соборну вул. переіменовать у вулицю Тараса Шевченка» і «поставити бюст Т.Г. Шевченка у м. Сумах проти 1-ї жіночої гімназії» [12, арк. 33].

Свої особливості мало святкування Шевченківських роковин серед сільського населення, цьому сприяли додаткові чинники ментального та світоглядного характеру, які серед міського населення були виражені слабше. Хоча, звичайно, і тут різкої межі проводити не потрібно. Типологічно селянська свідомість консервативніша за свідомість містян, а це означає, що вона більше уваги приділяє традиції і зразкам поведінки, звіряючи на відповідність свої дії з ними. І постать Шевченка сприймається цим типом свідомості якраз як такий архетип-зразок. Велике значення для функціонування цього типу свідомості має необхідність у схиланні перед авторитетами та її символізм. Звідсіля, образ Шевченка, як символ, вказує не лише на реальну історичну особу, а ще й постає знаком України.

Потреба в культивуванні образу національного генія не народжувався спонтанно в середовищі самого селянства, а спочатку привноситься туди ззовні зацікавленими структурами. До них можна віднести політичні партії (як українські соціалістичні, так і більшовицьку), громадські організації (насамперед «Просвіту») та, врешті, й державні органи. Але щоб «пропозиція» спрацювала, потрібно було, щоб у селянства була наявною наперед задана здатність сприймати саме так поданий образ Шевченка. Ця здатність постає

зафарбованою у специфіку глибинних особливостей протонародної свідомості. В результаті інформація про життя й творчість Шевченка, що як «пропозиція» виходить від цих політико-ідеологічних структур сприймається у відповідності до особливостей протонародного типу свідомості, стаючи його змістом у вигляді символізованого «батька Тараса», «національного пророка» та сакралізованого об'єкту поклоніння. І в цьому контексті культ Шевченка є ще й елементом тодішньої історичної політики різних партикулярних владних інтересів, інструментом їх символічного домінування.

Так, роменська єврейська газета «Роменский день» від 25 лютого (за ст. ст.) 1918 р. повідомляє про «національне свято в пам'ять народження великого українського борця за свободу визволення пригнічених клясів з неволі і поета Т. Г. Шевченка» в с. Перекопівка Роменського повіту, що організовувалося представниками української партії соціалістів-революціонерів [36, с. 4]. Такими чином, українські есери «символічний капітал» Шевченка використали для набуття своєю партією капіталу політичного. А зважаючи на те, що партія есерів - соціалістична, наголос у святкуванні робився не так на «українськості» образу Шевченка, як на класовому характері творчості поета. В цей же час один із членів цієї партії (а потім і УКП (боротьбистів)), публіцист Володимир Коряк (Блюмштейн) у брошурі «Тарас Шевченко» стверджував, що своєю творчістю Шевченко кликав до «нового життя», а воно - то «Соціяльна Револуція» [26, с. 19], ну а нова наука, до якої він також закликав, то вчення соціалізму. «Шевченко журився, чекав, виглядав апостолів соціалізму, борців за соціяльну революцію» [26, с. 20]. У Коряка ми зустрічаємо і думку про зв'язок Шевченка з класом пролетаріату, бо, якщо Шевченко пророк, то пророкує він прихід на авансцену історії саме класу пролетарів [26, с. 20]. Отже, тоді Кобзар у нього постає співцем «Великої Соціяльної Револуції» і «пролетарської України» [26, с. 24].

Наперед вкажемо, що такі ідеї нічим не відрізнялися від поглядів на образ українського національного генія в межах більшовицького ідеологічного нарративу, що можна пояснити перебуванням представників цих двох політичних сил в межах однієї парадигми - соціалістичної. А ось конструювання образів бачення Шевченком українського майбутнього, яке ми умовно назвемо «національним» все ж таки швидше рухається в напрямку, запропонованому письменником Богданом Лепким у 1918 р.: спочатку «окремішності національної, а дальше й незалежності державної» [27, с. 95].

Автор статті в «Роменском дне» добре передає почуття піднесеності, ту душевну напругу, яка оволодіває селянами, переживання ними позитивних емоцій, спільне перебування в світлому стані радощів, що у всій своїй сукупності може бути потрактоване як своєрідний катарсис, «очищення» душі. Отже, «декілько промовців уявили громаді про життя і твори батька України Т. Г. Шевченка. Хор під орудою вчителя П. Б. Н. проспівав «Заповіт», «Вже воскресла Україна» і інші нац[іональні] пісні. Після цього громада с прапорами - червоними і жовто-блакитними, малюнком Т. Г. Шевченка, котрий був весь в квітках; під співи хора, маніфестація пішла по селу. В цей день кожен мешканець як-то ясно почував себе українцем в душі, навіть в цей день у кожного, текла по жилам українська козацька кров.

Де-які з громадян раділи і від радості і плакали, що на їх віку прийшлося побачити велике національне свято, котре празнувалось всією громадою, але не гуртком маленьким на край села де-небудь в хаті-пустці, чи в руїні, діброві... В цей день і сонце яось ясніше дивилось і світило на нашу нььку Україну. Коли хор співав «Заповіт» і нац[іональний] гімн, громада скидала шапки...». Ну, а потім «один із членів громади промовив «самостійній Народній Українській Республіці - слава» і громада одногolosно підтримала його. Мітінг був закритий як сонечко сідало за горою і громада задоволеною розійшлась по хатам» [36, с. 4].

*Першотравнева маніфестація 1917 р. у Шостці.
Члени Українського гуртка з портретами Т. Шевченка.*

Подібним чином описується у часописі «Просвітянин-Кооператор» і Шевченківський вечір у с. Ведмежому того ж, Роменського повіту, організований місцевою «Просвітою», але вже наступного, 1919 р. Тут теж «заля прикрашена написами з Кобзаря, упорядкований продаж книжок листівок, художніх програм, - особливо жваво продаються «Кобзарь» і фотографічні листівки пам'ятника Т. Г. Шевченкові у м. Ромні. Отворяється завіса і перед очима глядача жива картина, викликаюча думку, розділяючу святі заповіді Великого Кобзаря. Очі співця з докором, але всепрощаючи, дивляться і немов би то говорять: «славних прадідів великих правнуки пагані». Прапори установлені з написам: «Обніміте брати мої найменшого брата, нехай мати усміхнеться - заплакана мати», «Учітеся брати мої, думайте,

читайте - чужому навчаєтесь і свого не цурайтесь». Мов скрижалі жовто-блакитні прапори сумно повисли по бокам, але обведені червоною биндою з написом: «Воля, Рівність і Братерство» - мов шептали: силу живого народа ніщо в світі не може спинить, він, як природа, буде, руйнує, колись проснеться й велике створить. - Нижче вінок, а по бокам молодий чоловік і жінка, стоячи на колінах, мов херувими, схиливши голови, служили йому, поклавши вінок у ніг «співця». Поверх мегтить золотий герб Української Республіки. Був прочитаний житєпись Шевченка, а потім виконано програм вечора, зкладений з деклямацій і співу. Вечір пройшов з успіхом і закінчився гімном України» [4, с. 11-12]. Як видно, хоча у селі вже формально була влада більшовиків, на Шевченківському вечорі мирно вживалися жовто-блакитні знамена й герб УНР - тризуб з червоними кольорами.

На станції Конотоп, також 1919 р., святкування Шевченківських роковин відбулося 11 березня в залізничній їдальні. Тут потрібно наголосити, що у цьому місті традиція святкування Шевченківських днів тягнеться ще з дореволюційних часів. Як повідомляє часопис «Кооперация и жизнь» «роспочалося свято співом «Заповіту» Українським хором аматорів під орудою д. Бондаренка. В залі наступила мертва тишина... Всі стоя прослухали «Заповіта». Після співу «Заповіту» д. Самусем був прочитаний реферат про Тараса Григоровича. Реферат уміщав у собі повний зміст життя-страждання і боротьби за ліпшу долю крєпаків не забутнього пророка волі. Читання реферату було ілюстровано тим-же хором і музикою бандуриста д. Рожєнко-Рожка. Гарно виконані хором пісні із творів поета «Садок вишневий кіля хати», «Реве та стогне» про красу природи України, які і по своєму змісту надзвичайно художні, і «Зійшов місяць» про утрату, яку понесла Україна в смерті Тараса, зробили на присутніх величезне вражіння. Цими співами висловлено було наше почуття до нєньки України і великий жаль поета страдника. Звуки бандури торкнулись серця кожного українця» [44, с. 10-11].

Після цього була поставлена драма Шевченка «Назар Стодоля» та декорація «Апофеоз» із зображенням хреста на Чернєчій горі, а «співи жалібного маршу на смерть Шевченка «Вмер батько наш...» викликали сльози на очах присутніх» [44, с. 11].

У всіх вищенаведених цитатах з описами святкувань спільним є один елемент: читання реферату з викладенням основних моментів життя поета. Справа в тому, що написання та зачитування таких рефератів (житєписів) стає обов'язковою складовою всіх Шевченківських свят, уподібнюючись до певного виду агіографічної літератури. Розповідання біографії Кобзаря та його діянь ніби являє нам його самого, воно постає розкриттям «таїнства» і словесним воскресінням реальності «справжнього» Шевченка.

Спорудження пам'ятників

Як і у випадку зі святкуваннями, пам'ятники (бюсти) Шевченка постають символічними точками формування чуття колективної єдності українців, саме біля них здійснюються сакралізовані ритуали поклоніння Кобзареві.

Перший повнофігурний пам'ятник Шевченку доби революції в Україні був створений скульптором Іваном Кавалерідзе і відкритий за Української держави гетьмана Скоропадського 27 жовтня 1918 р. у м. Ромни. Збереглася легенда про місце встановлення пам'ятника. Коли Т. Шевченко приїжджав

до Ромнів у липні 1845 р. на Іллінський ярмарок, то кілька разів ночував у наметі поміщика Павла Свічки. І якраз на місці цього намету й вирішили ставити пам'ятник, бо шматок землі, по якій ступала нога Кобзаря-пророка стає особливо значущим, «сильним»; таке місце ніби ієрархізує простір, постаючи в ньому центром. Ну, а сам пам'ятник, побудований у такій просторовій точці, теж наливається силою сакралізованої постаті Шевченка. Беручи участь у масових ритуалах поклоніння, українці ніби підживлюються енергетикою цього сакрального місця, а отже й не втрачають своєї колективної ідентичності.

Задум встановити пам'ятник Шевченку в Ромнах відноситься ще до передреволюційних часів. 26 січня 1914 р. загальні збори Роменського Русько-Українського драматичного товариства ухвалили: «1) звернутись до міської думи, аби вона назвала теперішній сквер, що біля земської управи, іменем Шевченка, 2) збудувати бюст Шевченка у тім сквері» [42, с. 22]. Але остаточне рішення роменцями було прийняте після великого народного свята 9 квітня 1917 р., на якому одногосно було вирішено встановити у місті пам'ятник Кобзареві.

На засіданні Роменської міської думи 7 липня 1917 р. у своїй доповіді, обгрунтовуючи необхідність встановлення такого пам'ятника, гласний цієї думи Я. М. Данилов для підсилення дієвості своєї промови активно використовує аналогі міфічно-релігійного мислення, його риторика поєднує в собі піетет, пафос і патетику. Він твердить, що «Т.Г. Шевченко це той стовп і та ося, за котрий держалося і біля котрої вертілося на протязі послідніх сто років усе, що було в світі правдиво українського... Україна і Шевченко, Шевченко і Україна - це дві стихії, котрих не можна і помислити одну без другої: коли падав Шевченко, замучений тяжкою вагою кріпацтва та кайданів, то він дивився на Україну, хапався за неї, піднімався і знову йшов, коли ж мліла Україна від своєї тяжкої ноші - чужеземного гніта, вона дивилась на свого Тараса і він був для не тим світом, стовпом, за котрим вона йшла і йде уже мало не сто років... У біді та в несчасті ми дивилися на єго і за єго держались, повинні і тепер єго спитати: яким шляхом нам треба прямувати... єго всесвітнюю любов ми повинні носити в своєму серці, а єго образмати завжди перед своїми очима. Повинні ставити єму пам'ятники і молитися на єго, як на свого спасителя, спасителя України» [14, арк. 130зв.-131]. Цю промову міська дума рекомендувала надрукувати і розповсюдити серед населення міста.

Крім того, Роменська дума на цьому ж засіданні вдруге (вперше ще в 1911 р.) вирішила перейменувати вулиці Панську та Ігольну на вулицю Шевченківську і на побудову пам'ятника з міської казни асигнували 1000 карбованців. Пам'ятник був урочисто відкритий 27 жовтня 1918 р. у присутності близько 25 тис. людей. Велику роль у встановленні пам'ятника відіграла місцева «Просвіта». При ній була створена комісія з будівництва пам'ятника великому Кобзарю і міська управа саме їй доручила вести всю організаційну роботу.

Перший повнофігурний пам'ятник Тарасу Шевченку в Ромнах (скульптор Іван Кавалерідзе), відкритий 27 жовтня 1918 р.

Крім пам'ятника у Ромнах гіпсове погруддя Т. Шевченка з ініціативи також місцевої «Просвіти» було встановлено влітку 1921 р. і в містечку Вороніж Глухівського повіту у сквері на місці колишнього пам'ятника російському імператору Олександрю II. Сам сквер також був названий Шевченківським. Простояв цей бюст до середин 40-х рр.⁴

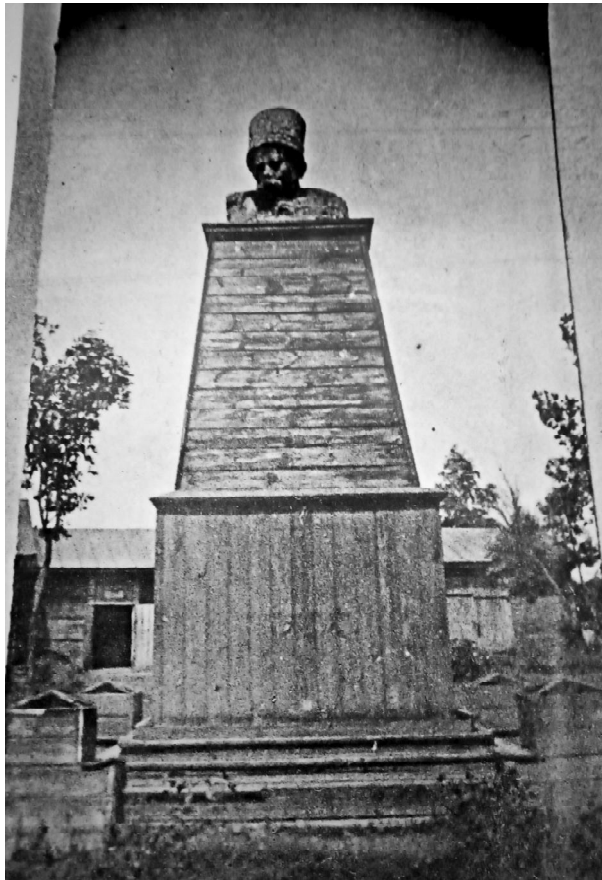
У 1919 р. спробувала встановити погруддя Шевченка і «Просвіта» с. Ведмеже Роменського повіту. Нею 25 лютого (за ст. ст.) для збору коштів був закладений фонд ім. Т.Г. Шевченка і створена «особлива комісія», до якої ввійшли відомі роменські просвітяни. Макет бюсту попрохали виготовити того ж І. Кавалерідзе. Але свій проект «Просвіті» втілити в життя не вдалося, хоча на його реалізацію й було вже зібрано 4000 карбованців [3, с. 11].

У Лебедині в 1917 р. «Просвіта» також збирала гроші на барельєф Кобзареві, який хотіли поставити на вікні будинку, що колись належав братам Залеським, у яких 1859 р. гостював поет. На 18 квітня було зібрано 34 крб. 39 коп. [40, с. 4].

Тут потрібно наголосити, що Товариство «Просвіта», яке мало сотні осередків по всій території Сумщини в добу революції у всіх акціях, пов'язаних з популяризацією постаті Шевченка відіграло чи не найголовнішу роль; просвітяни виступали головними конструкторами культу Шевченка, беручи участь не лише в побудові пам'ятників, але, взагалі, виступали ініціаторами й організаторами більшості комеморативних практик з вшанувань постаті Кобзаря. У книгарнях і бібліотеках «Просвіт» також можна

⁴ За свідченням воронізького красзнавця Тетяни Рязанової.

було придбати книги Шевченка та познайомитись з його творчістю. Деякі «Просвіти» на території Сумщини в цей час намагалися налагодити власну книговидавничу справу. У зразках їхньої продукції головне місце якраз відводиться творчості та постаті Шевченка. Так, Підлипенська «Просвіта» вже у червні 1917 р. видала брошуру «На апостольським престолі чернець годований сидить» [35], Конотопська «Просвіта» у 1919 р. видала також брошуру «Тарасу Григоровичу Шевченку с приводу 105 роковин його смерти» [44, с. 11]. А в Охтирці за редакцією Матвія Довгополюка у 1920 р. до 59 роковин з дня смерті Кобзаря вийшла книжечка «Збірник» [22]. Але в силу різних обставин подальшого розвитку цей вид просвітянської пропаганди іконографічного Шевченка не знайшов.

Погруддя Т. Шевченка у містечку Вороніж Глухівського повіту, відкриття якого відбулося влітку 1921 р.

Називання іменем Шевченка

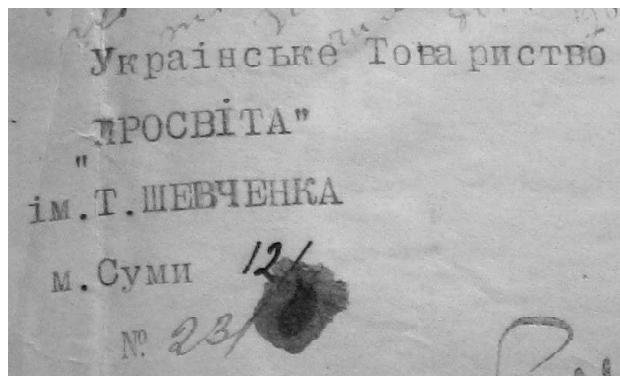
Оскільки Т. Шевченко постає втіленням і символом України, то прикріплення його імені до певних точок культурного ландшафту не лише викликає до дійсності й ту людину, яка стоїть за таким іменем, але є ще й способом розповсюдження та фіксації стану «українськості». В добу Української революції називання іменем Шевченка вулиць, організацій, установ стає явищем масовим. Десятки таких прикладів можна спостерігати й на території

сучасної Сумщини, де в добу Революції відбувалося нове символічне конструювання національного простору.

Вже 27 березня 1917 р. на прохання викладачів Роменського Романівського парафіяльного училища назвати його «Українським» Роменська міська управа присвоює цьому училищу все таки ім'я Шевченка [13, арк. 325].

Того ж таки 27 березня на з'їзді вчителів Лебединського повіту на пропозицію вчителя Г. І. Базавлука було прийняте рішення заснувати в м. Лебедин «Дім науки», який також назвати іменем Шевченка [41, с. 4].

9 квітня 1917 р. в Сумах виникає осередок «Просвіти», офіційна назва якого «Українське Товариство "Просвіта" ім. Т. Шевченка». А в с. Лучка Гадяцького повіту (теперішнього Липоводолинського р-ну) 4 червня 1917 р. також було «заведено» товариство «Просвіта» і воно також носило ім'я Шевченка [43, с. 3].

*Штамп Сумського Товариства «Просвіта».
З оригіналу. Серпень 1918 р.*

Після Лютневої революції в Сумах було вирішено створити Народний університет. Головний ініціатор організації цього університету В. Лєтягін 12 липня 1917 р. пише листа лідеру Української Центральної Ради Михайлу Грушевському, в якому повідомляє, що на засіданні Сумського Громадського Комітету було вирішено присвоїти університету ім'я Шевченка [45, арк. 3-3зв.].

У цей час зустрічаємо й перші присвоєння Шевченкового імені в межах топонімічних практик. Крім уже згадуваних вище фактів найменувань вулиць і скверів у Ромнах (1917), Сумах (1920) та Вороніжі (1921) варто згадати й Охтирку, де як повідомляє в одному зі своїх ранніх оповідань Б. Антоненко-Давидович [2, с. 116] вулиця Бульварна була перейменована на бульвар Шевченка.

Більшовицький Шевченко

Більшовики з кінця 1917 і до кінця 1919 рр. тричі приходили до влади на Сумщині. І кожен з таких приходів супроводжувався вибудовуванням якогось *позитивного* відношення до образу Кобзаря. Якщо той образ Шевченка, що культитувався в добу УНР-Гетьманату умовно можна назвати національним, то більшовицькі ідеологічні способи трансформації його постаті ведуть до образу класово-соціалістичного.

Передумовою більшовицького (класового й революційного) прочитання постаті Шевченка можна вважати той історичний факт, що сам він походив із селян-кріпаків і поезія його в широких колах читачів, починаючи з рецензії на «Кобзар» у 1860 р. російського літературного критика Миколи Добролюбова [19], проходила по лінії «народної». А з соціалістичною ідеологією одним з перших пов'язав Шевченка відомий український антрополог і етнограф Федір Вовк у статті «Т.Г. Шевченко і його думки про громадське життя» (1879), опублікованій у «Громаді» М. Драгоманова. На його думку Шевченко «перший поставив у нас питання політично-національне й питання про кріпацтво на ґрунті соціалістичному, відкидаючи лібералізм у політиці...» [6, с. 88].

Не дивно, що й у більшовицькій класовій міфології Шевченка вказівка на його «соціалістичність» - головна. Для більшовиків образ «батька Тараса» був актуалізований під час відзначення 50-х роковин з дня смерті поета (1911 р.) та 50-річного ювілею з дня його народження (1914 р.). Тоді Анатолій Луначарський у своєму рефераті («Великий народний поет», 1911 р.) дав деякі настанови, якими послуговувалися більшовики й після 1917 р. Для нього є безсумнівним, «що Шевченко не тільки поет національний, але й поет-націоналіст» [30, с. 19] та так, як «українство для Шевченка се не тільки нація - се кляса, се пригноблене селянство» [30, с. 20], то, як висновок, «демократичний націоналізм Шевченка зовсім не суперечить з новішим соціалістичним світоглядом» [30, с. 24]. Завдання, яке зреалізовували ідеологи більшовизму - привнести такі смисли в сприйняття образу Кобзаря, щоб він, як «захисник» трудящого люду та «борець» за його кращу долю поставав предтечею більшовизму. Отже, і тут збільшовичений Тарас продовжує виконувати функцію «батька», але вже не всієї нації українців, а лише її частки - трудового народу.

Якщо Шевченко сприймається як представник і символічний захисник людини праці, то стає зрозумілим і масове використання його портретів на мітингах до дня 1 Травня. Так, після Лютневої революції 1917 р. у селищі Шостка на першотравневу маніфестацію українські робітники вийшли якраз з портретами Кобзаря [25]. Та ж сама картина спостерігалася і в Лебедині 1917 р., де 19 квітня (за ст. ст.) поряд з червоними знаменами учасниками мітингу був піднятий і портрет Шевченка. Як повідомляла місцева газета «над портретом розвивається и ласкает взор присутствующих своим желто-голубым цветом флаг с надписью «Нехай живе самостійна Україна». За портретом идут стройными рядами преимущественно учащиеся и учащие з желто-голубыми бантами на груди» [1, с. 3]. Далі в цьому місті мітинг з інтернаціонального свята трудящих поступово перетворився на українську національну маніфестацію.

А більшовицькі настанови «класовості» й «пролетарськості» Шевченкової поезії добре можуть бути проілюстровані на прикладі вказівок Охтирського відділу народної освіти сільським культурно-освітнім установам повіту (включаючи «Просвіти») від 1921 р. щодо святкування 10-11 березня Шевченківських днів: «Необхідно твердо запам'ятати і з'ясувати се населенню, що ми святкуємо Шевченка не як національного генія, а як всесвітнього велетня пролетарської поезії, як оборонця скривдженого люду;

тому вечірки та концерт повинні носити виразний класовий характер, уникаючи традиційної національно-шовіністичної окраски, як се робилось в попередні роки» [5, с. 16]. Зрозуміло, що тут словосполучення «пролетарський поет» потрібно тлумачити розширено, не як поета класу робітників, а як представника інтересів всіх експлуатованих прошарків населення, які найповніше на тому етапі втілювалися в пролетарській ідеології. І без перебільшення можна сказати, що вже в 20-ті рр. крізь призму нових ідеологічних імперативів образ Шевченка через герменевтичні процедури переінтерпретації до потреб соціалістичного будівництва був пристосований.

Щоб спеціально не наголошувати на «українстві» Шевченка інколи більшовики поряд із класовим принципом використовували й інтерпретації всеслов'янського характеру його поезії. Так, у 1918 р. товариш комісара з освіти Лебединської повітової Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів у своєму листі до Лебединської чоловічої гімназії давав вказівку 25 лютого (за ст. ст.) «в стенах учебных заведений... устройть народные чтения для освещения культурного значения поэзии Шевченко в жизни всего славянства» [11, арк. 25].

Вже з перших кроків свого перебування при владі більшовики намагалися вписати образ Кобзаря в свій *позанаціональний* класово-революційний пантеон. 24 липня 1918 р., згідно ленінського плану монументальної пропаганди, ВУЦВК було прийнято постанову про спорудження пам'ятників видатним діячам культури минулого, де поряд з постатями Гоголя та Сковороди було названо й прізвище Шевченка. Тому, якщо за гетьмана Скоропадського перший пам'ятник Шевченку в Ромнах був відкритий 27 жовтня 1918 р., то більшовики запізнилися не набагато і вже через тиждень, 3 листопада, ними був встановлений тимчасовий бюст Шевченка (скульптор Сергій Волнухін) на Трубній площі в Москві, а 29 листопада на вулиці Красних Зорь у Петрограді (автор гіпсової скульптури Ян Тільберг). А, захопивши Київ, більшовики у Шевченківські дні 1919 р. встановили Кобзареві своє перше скульптурне погруддя (автор Федір Балавенський) і на території України.

7 березня 1919 р. вийшла постанова більшовицького народного комісаріату освіти «Про вшанування пам'яті Тараса Шевченка» за підписом В. Затонського. В ній наголошувалося, що саме 11 березня є днем пам'яті Шевченка і що в цей день «по всіх школах і позашкільних установах замість занять... улаштовуються лекції, доповіді, реферати, присвячені пам'яті народного поета». Знову ж прикметно, що в самій постанові Шевченко ніде не називається «українським» чи «національним» поетом, а лише «народним» і «борцем за кращу долю працюючих мас». На її виконання, приміром, у Конотопі й повіті заняття в школах 11 березня 1919 р. були припинені і, як було сказано, «по нашому українському звичаю» були проведені Шевченківські свята [44, с. 11-12]. Далі ця традиція стає постійною.

Більшовицьке керівництво Конотопщини зобов'язувало місцеву владу і культурницькі організації, щоб ними з 9 і до 17 березня «було впоряджено в кожному селі виставу, концерт, літературну вечірку, лекцію, або щось инше по змозі щоб достойно згадати незлим тихим словом Тараса Григоровича і цим сповнити його великі заповіти. Всі товариства Просвіти повинні впорядити

в своїм селі свято всіма своїми силами, а коли нема змоги впорядити свято самотужки, то слід закликати до помочі людей сусідньої Просвіти. Краще на декілько днів пізніше впорядити свято, ніж зовсім не впорядити» [18, с. 4-5].

Наступного, 1920 р., 27 лютого Наркоматом освіти УСРР знову було прийняте рішення про вшанування пам'яті поета. Тому, звітуючись перед Гадяцьким повітовим відділом народної освіти, наприклад, Синівська «Просвіта» вказувала, що нею «10-11 березня було улаштовано Свято Т. Г. Шевченка. 10 березня був улаштований дитячий ранок (деклямація, співи і дітяча п'єска «Чумацькі діти», а в вечері вистава «Наталка Полтавка» під акомпанімент роялі, муз. Лисенка і співи: бандура, муз. Давидовського і інші» [9, арк. 23]. Програма Тарасового свята у цьому ж році, організована Берестівською «Просвітою» того ж таки повіту, була схожою. У перший день (9 березня) зранку влаштовувався для учнів місцевих шкіл дитячий літературний ранок, а о 8 годині вечора у помешканні першої школи безплатний літературний вечір для дорослих з деклямацією творів та читанням біографії Т. Шевченка, а також з музикою та співами [9, арк. 27-27зв.]. Більшовики продовжили політику широкого залучення до святкування дітей, яка йшла ще з часів УНР. Організатори шкільних свят мабуть виходили з того, що якщо Шевченківське свято постає часткою автобіографічної пам'яті з дитячих років, то образ Кобзаря вкорінюється і в усьому подальшому житті людини. Крім того, формування побожного ставлення до Шевченка у дітей доповнювалося введенням до шкільної програми вивчення творів національного генія.

Важливо також зазначити, що Шевченківські свята були своєрідним вступом до не менш важливого революційного свята на честь «повалення імперіалістичної влади», тобто перемоги Лютневої революції, що відзначалося вже на наступний день - 12 березня (а інколи й 11). І зв'язка цих двох видів «пролетарських» свят постійно фіксується в наказах і постановах повітових більшовицьких ревкомів 1919-1920 рр. (Гадяцького, Глухівського, Роменського).

А ось в Сумах у 1920 р. організаторами Шевченківських роковин була не місцева більшовицька влада, а ініціативна група, в яку ввійшли представники культурно-просвітніх організацій міста (26 чоловік). Додамо, що в її складі було багато членів колишньої «Просвіти» та українського товариства «Зоря». Але знову ж, на організаційному зібранні ними було прийняте рішення звернутися до місцевого більшовицького ревкому з проханням: 1) взяти на себе всі фінансові витрати з упорядкування свята, 2) надати святковим заходам державного характеру та 3) призначити спільне урочисте засідання з представників ревкому, відділу народної освіти та членів ініціативної групи.

Свято повинно було проводитися 2 дні (25 і 26 лютого за ст. ст.). Його структура - стандартна. В сумських театрах (Корепанова, Художньому та «Ампір») для «широких кіл громадянства» першим номером повинно стати читання «Заповіту», далі йде обов'язкове читання, як уже зазначалося, агіографічної біографії Шевченка. Потім показ однієї з вистав («Назар Стодоля», «Невольник» або «Мати наймичка»), деклямація творів Кобзаря та «живий» малюнок. У початкових і середніх школах у ці два дні заняття припиняються

й учням теж читаються реферати про життя та діяльність Шевченка, влаштовуються театральні ранки для молодших учнів та вечірнє свято для учнів старших класів [16, арк. 48-49зв.].

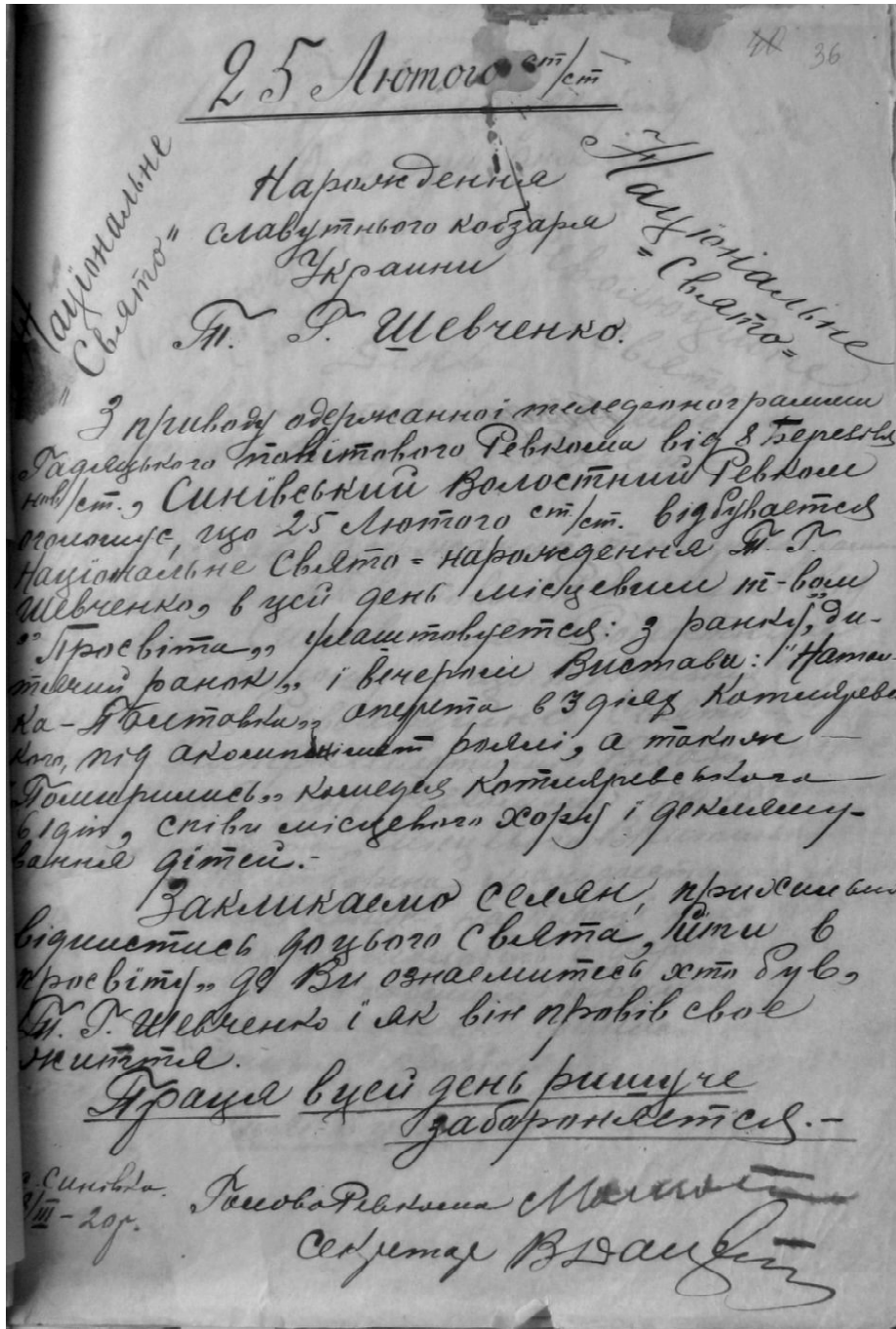
Виходячи з усього вищесказаного, не можна, мабуть, проводити *антагоністичної* межі між тим образом Шевченка, який конструювали «Просвіти» й українські політичні партії і який можна назвати «національним» та образом Шевченка, який конструювали більшовики, і який умовно можна типологізувати як «класовий». В «національному» дуже вже багато соціального й класового. Це, у свою чергу, пояснюється смисловим синкретизмом самого концепту «простий народ», де етнічне співпадало з класовим (становим), співцем якого і був Кобзар. Сенси цього концепту в подальшому можуть розвиватися як у напрямку класовому, так і в напрямку національному, але, в цьому останньому випадку, також чітко не відокремленого від соціально-класового. Відсутність чіткої різниці в ставленні до такого комеморативного пріоритету як Шевченко в «націоналів» та більшовиків привела до того, що після захоплення ними влади на Сумщині можна було спостерігати виконання останніми тієї роботи в межах політики пам'яті, яка була розпочата ще в добу Центральної Ради та Гетьманату.

Так, Роменська «Просвіта» вже 30 березня 1919 р. звертається до Роменського більшовицького виконкому з проханням виділити кошти у розмірі 6000 крб. на ремонт пам'ятника Шевченку, урочисто відкритого 27 жовтня 1918 р. за доби Української держави. Потреба в ремонті була пов'язана з тим, що пам'ятник Т.Г. Шевченку був виготовлений з бетону і відкритий, коли надворі вже були заморозки, а це відобразилося на якості роботи. І зрозуміло, що виконком затверджує кошторис у розмірі 8130 крб. 30 коп. [23].

А в с. Синівка саме місцевий більшовицький ревком, виконуючи розпорядження Гадяцького повітового ревкому, 25 лютого (за ст. ст.) 1920 р. наполегливо запрошує селян на Шевченківське свято (називаючи його «національним»), яке організовує місцева «Просвіта» (яка в цьому селі діяла з листопада 1917 р.), не забувши додати при цьому, що всяка «праця в цей день рішуче заборонена» [10, арк. 3].

Як можуть плавно перетікати побажання «Просвіти» часів Центральної Ради й Гетьманату в наступні дії більшовицької влади можна добре бачити також на прикладі Сум, де «Просвіта» ще в 1917 р., як уже зазначалося вище, прохала міську думу встановити бюст Шевченку та перейменувати на його честь вулицю Соборну, а більшовики рішенням своєї президії повітового ревкому від 5 липня 1920 р. це прохання проводять в життя і перейменовують саме цю вулицю на вул. Шавченка [15, арк. 11], а трохи пізніше, у 1926 р., на місці, запропонованому «Просвітою», встановлюють йому й пам'ятник роботи І. Кавалерідзе.

Отже, в добу Української революції на території Сумщині піднесення і сакралізація образу Шевченка слугували одним із способів ідентифікації такої етнічної спільноти як «український народ» та збереження її єдності. Також через культивування образу Кобзаря формувалася й транслиювалася українська національна й соціалістична ідеології у свідомість широких народних мас.

Листівка-запрошення Синівського ревкому Гадяцького повіту святкувати день народження Тараса Шевченка, яке улаштовує місцева «Просвіта».
8 березня 1920 р.

- 1-е мая в Лебедине. Лебединские известия. 1917. № 14.
- Антоненко-Давидович Б. Просвітяни // Б. Антоненко-Давидович. Сина волошка. Харків-К.: Книгоспілка, 1930. С. 116-133.

3. Бюст Шевченкові у Медвежому, Роменського повіту. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 1. С. 11
4. Васильок Тодос. Шевченківське свято на селі. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 1. С. 10-11.
5. Від Повітвіднаросу. *Трудова освіта. Неперіодичний орган Охтирського повітового відділу народньої освіти*. 1921. № 8. С. 16.
6. [Вовк Ф.] Сірко. Т.Г. Шевченко і його думки про громадське життя. *Громада*. Женева, 1879. № 4. С. 39-95.
7. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. К.: Радянський письменник, 1991. 212 с.
8. Гриценко О. А. Поет як міф // О. А. Гриценко. «Своя мудрість»: Національні міфології та «громадянська релігія» в Україні. К.: УІЦД, 1998. С. 85-108.
9. Державний архів Полтавської області (далі - ДАПО). Ф. Р-3283. Оп. 1. Спр. 25 Протоколи загальних зборів членів і засідань нарад т-в «Просвіта» по Гадяцькому повіту та анкети на них (01.01.1920-26.04.1920), 200 арк.
10. ДАПО. Ф. Р-3283. Оп. 1. Спр. 52 Статут Синівської політосвітньої установи «Просвіта» (16.03.1920-12.05.1920), 14 арк.
11. Державний архів Сумської області (далі - ДАСО). Ф. 256. Оп. 1. Спр. 3 Циркуляри Міністерства народного просвещения о педагогической работе, о значении педагогических советов в условиях военного времени, акт о сдаче построек, имущества Лебединской мужской гимназии в эксплуатацию; учебный план частного учебного заведения I разряда в г. Белополье (09.09.1907-08.05.1919), 34 арк.
12. ДАСО. Ф. 354. Оп. 1. Спр. 56. Журнал заседаний городской думы по вопросам текущих событий, наступления большевистских войск и продовольственным (27.05.1918-31.12.1918), 48 арк.
13. ДАСО. Ф. 997. Оп. 1. Спр. 1414. Переписка с попечителем Киевского учебного округа, с городской думой по вопросам народного образования. Журнал заседаний городской школьной комиссии (05.01.1915-29.04.1918), 367 арк.
14. ДАСО. Ф. 1153. Оп. 1. Спр. 3717 Журнал городской думы за 1917 год (17.01.1917-29.12.1917), 217 арк.
15. ДАСО. Ф. 2340. Оп. 2. Спр. 8 Протоколи засідань (копії) революційного (виконавчого) комітетів, об'єднаних нарад і зборів з наркомом, райпродком, завідуючими відділами; повітової комісії по обстеженню озимини, посівних трійок; протокол міжвідомчої наради від 7 липня 1920 р. про організацію в повіті комітетів незаможних селян (04.12.1919-08.12.1920), 169 арк.
16. ДАСО. Ф. Р-415. Оп. 1. Спр. 24 Протокол заседания пленума Сумского уездного исполнительного комитета (21.11.1921-30.04.1923), 53 арк.
17. ДАСО. Ф. Р-2362. Оп. 20. Спр. 1. Протоколы совещаний представителей сахарных заводов, совета старост, общих собраний рабочих сахарного рафинадного завода (08.02.1917-22.12.1917), 147 арк.
18. До Шевченківських Роковин. *Кооперація и жизнь*. Конотоп, 1919. № 5. С. 4-5.
19. Добролюбов Н. А. Кобзарь Тараса Шевченка / Коштом Платона Семеренка. СПб. 1860. *Современник*. 1860. Кн. III. С. 99-109.
20. З життя «Просвіт». В Сумах (Харківщина). *Вісник товариства «Просвіта» у Катеринославі*. Катеринослав, 1917. № 14.
21. Забужко О. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу. К.: Абрис, 1997. 144 с.
22. Збірник. Охтирка: Вид-во Спілки споживчих т-в «Просвіта», 1920. 31 с.
23. *Известия Исполнительного Комитета Роменского Совета рабочих и крестьянских депутатов*. 1919. № 33.
24. Іванущенко Г. Тарас Шевченко і Українська революція 1917-1920 років. *Сумський історичний портал*. URL: <http://history.sumynews.com/xx/1917-1918—ukrajinska-revoljutsiya-lyudi-podiji-dokumenti/item/7-tarasshevchenko-i-ukrajinska-revoliutsiia-1917-1920-rokiv-zamaterialamyderzhavnoho-arkhivu-sumskoi-oblasti.html> (дата звернення: 04.09.2020).
25. Кириєвський В. Український гурток у Шостці 1917 року. Сумський історичний портал. URL: <http://history.sumy.ua/research/article/8982-kyryievskiy-viacheslav-ukrajinskyi-hurtok-u-shosttsi-1917-roku.html> (дата звернення: 04.09.2020).
26. Коряк В. Тарас Шевченко. Харків: Видання Всеукраїнського Літературного Комітету, 1919. 24 с.
27. Лепкий Богдан. Про життя і твори Тараса Шевченка. К.; Ляйпціг: Укр. накладня, 1918. 98 с.
28. Лозовий В. С. Образ Тараса Шевченка як інструмент політики впливу: «Події

українського національного відродження у Києві після Лютневої революції 1917 р.» *Київ і кияни в соціокультурному просторі XIX-XX століть: шевченкознавчий дискурс*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 29 травня 2014 р., Київський університет імені Бориса Грінченка. К., 2014. С. 179-186.

29. Лозовий В. Поширення культури Тараса Шевченка як складова формування української національної ідентичності в період революції 1917-1921 рр. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. 2015. Вип. 8. С. 340-347.

30. Луначарський А. Великий народний поет (Тарас Шевченко) / пер. з рукопису Микола Богун. Львів: Накладом В. Левинського, 1912. 36 с.

31. Машталір А. Вшанування Тараса Шевченка на Поділлі у 1917-1920 рр. *Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр.* Кам'янець-Подільський, 2009. Т. 132. С. 25-31.

32. Машталір А. І. Лозовий В. С. Політична інструменталізація постаті та творчості Тараса Шевченка як чинник національного відродження у Наддніпрянській Україні (1917-1920 рр.): монографія. Тернопіль: ФОП Паляниці В. А., 2016. 296 с.

33. Мельниченко В. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині: зародження та розвиток традиції. *Краєзнавство*. 2010. № 1-2. С. 200-205.

34. Митрофаненко Ю. Образ Тараса Шевченка в процесах Української революції 1917 - 1920 рр. *Педагогічний вісник*. 2016. № 1-2. С. 33-38.

35. «На апостольському престолі чернець годований сидить» / Видане Підлипненської «Просвіти». Конотоп, 1917. 8 с.

36. Національне свято в с. Перекопівці. *Роменський день*. 1918. № 13.

37. Отто Р. Священное. СПб.: Изд-во С.-Петербургского Университета, 2008. 272 с.

38. Поліщук І. А. Роковини Т. Г. Шевченка у Вінниці в 1920 р. *Т. Г. Шевченко і Поділля: Тези науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка*. Кам'янець-Подільський, 1989. Ч. 1. С. 46-48.

39. Примаченко Я. Шевченко в кожусі, або як з Кобзаря зробили справжнього більшовика і пролетарського поета. *Деловая столица*. URL: <https://www.dsnews.ua/nasha-revolutsiya-1917/shevchenko-u-kozhusi-yak-kobzar-stav-pershim-bilshovikom-i-proletarskim-270220202000000> (дата звернення: 04.09.2020).

40. «Просвіта». *Лебединские известия*. 1917. № 33.

41. *Рідне слово*. 1917. № 2.

42. Роменець. Коротенька історія пам'ятника Т. Г. Шевченкові. *Просвітянин-Кооператор*. Ромен, 1919. Ч. 9-11. С. 21-25.

43. С. Лучка. *Газета Гадяцького земства*. 1917. № 67.

44. Святкування Шевченківських роковин у 1919 році в Конотопі. *Кооперація і життя*. 1919. № 8. С. 10-12.

45. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 163 Прохання місцевих земств, товариств «Просвіта» і інших організацій про допомогу в організації курсів, шкіл для дорослих і т. ін., надсилкою лекторів, літератури, консультаціями. Листування в господарській справі (05.07.1917-31.03.1918), 132 арк.

References

1. 1-e maja v Lebedyne. *Lebedynskye yzvestiya*. 1917. № 14.

2. Antonenko-Davydovych B. *Prosvitjany* // B. Antonenko-Davydovych. *Synja voloshka*. Harkiv-K.: Knygospilka, 1930. S. 116-133.

3. *Vjust Shevchenkovi u Medvezhomu, Romens'kogo povitu*. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romeni, 1919. Ch. 1. S. 11

4. *Vasyl'ok Todos. Shevchenkivs'ke svjato na seli*. *Prosvitjanyn-Kooperator*. Romeni, 1919. Ch. 1. S. 10-11.

5. *Vid Povitvidnarusu. Trudova osvita*. *Nepriodychnyj organ Ohtyrs'kogo povitovogo viddilu narodn'oi osvity*. 1921. № 8. S. 16.

6. [Vovk F.] *Sirko. T.G. Shevchenko i jogo dumky pro gromads'ke zhyttja*. *Gromada. Zheneva*, 1879. № 4. S. 39-95.

7. *Grabovych G. Shevchenko jak mifotvorec*. K.: *Radjans'kyj pys'mennyk*, 1991. 212 s.

8. *Grycenko O. A. Poet jak mif* // O. A. Grycenko. «Svoja mudrist'»: *Nacional'ni mifologii* ta «gromadjans'ka religija» v Ukraїni. K.: UCKD, 1998. S. 85-108.

9. *Derzhavnyj arhiv Poltav'skoi oblasti (dali - DAPO)*. F. R-3283. Op. 1. Spr. 25 *Protokoly zagal'nyh zboriv chleniv i zasidan' narad t-v «Prosvita» po Gadjac'komu povitu ta ankety na nyh* (01.01.1920-26.04.1920), 200 ark.

10. DAPO. F. R-3283. Op. 1. Spr. 52 *Statut Synivs'koi politosvitn'oi ustanovy «Prosvita»*

(16.03.1920-12.05.1920), 14 ark.

11. Derzhavnyj arhiv Sums'koi' oblasti (dali - DASO). F. 256. Op. 1. Spr. 3 Cyrkuljary Mynysterstva narodnogo prosveshhennja o pedagogycheskoj rabote, o znachenju pedagogycheskyh sovetov v uslovjakh voennogo vremeny, akt o sdache postroek, ymushhestva Lebedynskoj muzhskoj gymnazyy v ekspluatacyju; uchebnyj plan chastnogo uchebnogo zavedennja I razrjada v g. Belopol'e (09.09.1907-08.05.1919), 34 ark.

12. DASO. F. 354. Op. 1. Spr. 56. Zhurnal zasedanyj gorodskoj dumy po voprosam tekushykh sobytyj, nastuplenja bol'shevystskych vojsk y prodovol'stvennym (27.05.1918-31.12.1918), 48 ark.

13. DASO. F. 997. Op. 1. Spr. 1414. Perepyska s porochytem Kievskogo uchebnogo okruga, s gorodskoj dumoj po voprosam narodnogo obrazovannja. Zhurnal zasedanyj gorodskoj shkol'noj komysy (05.01.1915-29.04.1918), 367 ark.

14. DASO. F. 1153. Op. 1. Spr. 3717 Zhurnal gorodskoj dumy za 1917 god (17.01.1917-29.12.1917), 217 ark.

15. DASO. F. 2340. Op. 2. Spr. 8 Protokoly zasidan' (kopii) revoljucijnogo (vykonavchogo) komitetiv, ob'jednanyh narod i zboriv z narkomom, rajprodkom, zavidujuchymy viddilamy; povitovoi' komisii' po obstezhennju ozymny, posivnyh trijok; protokol mizhvidomchoi' narady vid 7 lypnja 1920 r. pro organizaciju v poviti komitetiv nezamozhnyh seljan (04.12.1919-08.12.1920), 169 ark.

16. DASO. F. R-415. Op. 1. Spr. 24 Protokol zasedannja plenuma Sums'kogo uездnogo yspolnytel'nogo komyteta (21.11.1921-30.04.1923), 53 ark.

17. DASO. F. R-2362. Op. 20. Spr. 1. Protokoly soveshhanij predstavitelej saharnyh zavodov, soveta starost, obshhyh sobranij rabochykh saharного rafynadnogo zavoda (08.02.1917-22.12.1917), 147 ark.

18. Do Shevchenkiv'skyh Rokovyn. Kooperacyja y zhyzn'. Konotop, 1919. № 5. S. 4-5.

19. Dobroljubov N. A. Kobzar' Tarasa Shevchenka / Koshtom Platona Semerenka. SPb. 1860. Sovremennyk. 1860. Kn. III. S. 99-109.

20. Z zhyttja «Prosvit». V Sumah (Harkivshhyna). Visnyk tovarystva «Prosvita» u Katerynoslavi. Katerynoslav, 1917. № 14.

21. Zabuzhko O. Shevchenkiv mif'Ukrai'ny: Sproba filosof's'kogo analizu. K.: Abrys, 1997. 144 s.

22. Zbirnyk. Ohtyrka: Vyd-vo Spilky spozhyvchyh t-v «Prosvita», 1920. 31 s.

23. Yzvestija Yspolnytel'nogo Komyteta Romens'kogo Soveta rabochykh y seljanskykh deputatov. 1919. № 33.

24. Ivanushhenko G. Taras Shevchenko i Ukrai'ns'ka revoljucija 1917-1920 rokiv. Sums'kyj istorychnyj portal. URL: <http://history.sumynews.com/xx/1917-1918—ukrajinska-revoljutsiya-lyudi-podiji-dokumenti/item/7-tarasshevchenko-i-ukrainska-revoliutsiia-1917-1920-rokiv-zamaterialamyderzhavnoho-arkhivu-sumskoi-oblasti.html> (data zvernennja: 04.09.2020).

25. Kyryjev's'kyj V. Ukrai'ns'kyj gurtok u Shostei 1917 roku. Sums'kyj istorychnyj portal. URL: <http://history.sumy.ua/research/article/8982-kyryjevskiy-viacheslav-ukrainskyi-hurtok-u-shosttsi-1917-roku.html> (data zvernennja: 04.09.2020).

26. Korjak V. Taras Shevchenko. Harkiv: Vydannja Vseukrai'ns'kogo Literaturnogo Komitetu, 1919. 24 s.

27. Lepkyj Bogdan. Pro zhyttja i tvory Tarasa Shevchenka. K.; Ljajpcig: Ukr. nakladnja, 1918. 98 s.

28. Lozovyj V. S. Obraz Tarasa Shevchenka jak instrument polityky vplyvu: «Podii' ukrai'ns'kogo nacional'nogo vidrodzhennja u Kyjevi pislja Ljutnevoi' revoljucii' 1917 r.». Kyi'v i kyjany v sociokul'turnomu prostori HIIH-HH stolit': shevchenkoznavchij dyskurs: materialy Vseukrai'ns'koi' naukovo'i konferencii'. 29 travnja 2014 r., Kyi'vs'kyj universytet imeni Borysa Grinchenka. K., 2014. S. 179-186.

29. Lozovyj V. Poshyrennja kul'tu Tarasa Shevchenka jak skladova formuvannja ukrai'ns'koi' nacional'noi' identychnosti v period revoljucii' 1917-1921 rr. Visnyk Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Ogijenka. Istorychni nauky. 2015. Vyp. 8. S. 340-347.

30. Lunachars'kyj A. Velykyj narodnyj poet (Taras Shevchenko) / per. z rukopysu Mykola Bogun. L'viv: Nakladom V. Levyn's'kogo, 1912. 36 s.

31. Mashtalir A. Vshanuvannja Tarasa Shevchenka na Podilli u 1917-1920 rr. Osvita, nauka i kul'tura na Podilli: zb. nauk. pr. Kamjanec'-Podil's'kyj, 2009. T. 132. S. 25-31.

32. Mashtalir A. I. Lozovyj V. S. Politychna instrumentalizacija postati ta tvorčnosti Tarasa Shevchenka jak chynnyk nacional'nogo vidrodzhennja u Naddniprjans'kij Ukrai'ni (1917-1920 rr.): monografija. Ternopil': FOP Paljanycja V. A., 2016. 296 s.

33. Mel'nychenko V. Vshanuvannja pam'jati T. G. Shevchenka na Cherkashhyni: zarodzhennja ta rozvytok tradycii'. Krajeznavstvo. 2010. № 1-2. S. 200-205.

34. Mytrofanenko Ju. Obraz Tarasa Shevchenka v procesah Ukrai'ns'koi' revoljucii' 1917-1920 rr. Pedagogichnyj visnyk. 2016. № 1-2. S. 33-38.

35. «Na apostol's'kim ppestoli chepniec' godovanyj sydyt'» / Vydanje Pidlypens'koi' «Ppos'vity». Konotop, 1917. 8 s.
36. Nacional'ne svjato v s. Perekopivci. Romenskyj den'. 1918. № 13.
37. Otto R. Svjashhenoe. SPb.: Yzd-vo S.-Peterburgskogo Unyversyteta, 2008. 272 s.
38. Polishuk I. A. Rokovyny T. G. Shevchenka u Vinnyci v 1920 r. T. G. Shevchenko i Podillja: Tezynaukovo-praktychnoi' konferencii', prysvjachenoj' 175-richchju vid dnja narodzhennja T. G. Shevchenka. Kam'janec'-Podil's'kyj, 1989. Ch. 1. S. 46-48.
39. Prymachenko Ja. Shevchenko v kozhusi, abo jak z Kobzarja zrobyly spravzhn'ogo bil'shovyka i proletars'kogo poeta. Delovaja stolyca. URL: https://www.dsnews.ua/nasha_revolyutsiya_1917/shevchenko-u-kozhusi-yak-kobzar-stav-pershim-bilshovikom-i-proletarskim-27022020200000 (data zvernennja: 04.09.2020).
40. «Prosvita». Lebedynskye yzvestyja. 1917. № 33.
41. Ridne slovo. 1917. № 2.
42. Romenec'. Koroten'ka istorija pam'jatnyka T. G. Shevchenkovi. Prosvitjanyn-Kooperator. Romen, 1919. Ch. 9-11. S. 21-25.
43. S. Luchka. Gazeta Gadjac'kogo zemstva. 1917. № 67.
44. Svjatkuvannja Shevchenkiv's'kih rokovyn u 1919 roci v Konotopi. Kooperacyja y zhyzn'. 1919. № 8. S. 10-12.
45. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny (CDAVO). F. 2581. Op. 1. Spr. 163 Prohannja miscevyh zemstv, tovarystv «Prosvita» i inshyh organizacij pro dopomogu v organizacii' kursiv, shkil dlja doroslyh i t. in., nadsylkoju lektoriv, literatury, konsul'tacijamy. Lystuvannja v gospodars'kij spravi (05.07.1917-31.03.1918), 132 ark.

Artiukh V. O.

PhD (Philosophy), Associate Professor, Department of Philosophy, Sumy State University (Ukraine)

CREATING TARAS SHEVCHENKO'S CULT ON THE TERRITORY OF THE SUMY REGION DURING THE PERIOD OF THE UKRAINIAN REVOLUTION (1917-1921)

Within the article an attempt is made to trace the process of creating quasi-religious Taras Shevchenko's cult on the territory of the Sumy region at the turning point of history for the Ukrainian nation - national liberation struggle during 1917-1921. The fact is admitted that within Taras Shevchenko's cult the ways of the reality mythical perception manifest distinctly.

Its main methods of functioning are identified: celebrating holidays and holding demonstrations, erecting the monuments, naming natural and cultural objects after the Kobzar; using his image in book publishing. Shevchenko's holiday phenomenon is reconstructed on the example of celebrations in the towns of Sumy and Konotop, also in the villages of Perekopivka and Vedmezhe (Romny county). The point is stressed that erecting the monuments (busts) to Shevchenko and performing sacred rituals of worshipping nearby constitute a symbolic action of forming the sense of collective unity of Ukrainians. As an example, the history of creating the monument to the Kobzar in the town of Romny and the bust in the township of Voronizh is considered.

The attention is paid to the precedents of naming after Shevchenko numerous new points of the cultural landscape during the period of reconstructing the symbolic space at the time of the Revolution on the territory of the Sumy region. Specific examples in the sphere of toponymy are cited. The role of "Prosvita" fellowship centres is emphasized. They played the part of either organizers or participants of the majority of commemorative practices for honouring the figure of Shevchenko. Some facts of establishing the book publishing by "Prosvita" fellowship centres in the Sumy region are given. The Kobzar's figure and creative heritage were often popularized by means of those books and brochures (Konotop, Okhtyrka and Pidlypne).

The specificities of Shevchenko's image interpretation within the Bolshevik ideology are covered in the article. Unlike Ukrainians, who paid more attention to the national character of Shevchenko's creative heritage, the Bolsheviks underscored its class and revolutionary features. The absence of antagonistic differences and presence of numerous points of agreement in the Kobzar's image interpretation by "nationalists" and communists should also be emphasized.

The conclusion is drawn about the importance of Shevchenko's cult on the territory of the present day Sumy region for spreading Ukrainian national and Socialist ideologies in broad masses' consciousness.

Key words: Taras Shevchenko, cult, the Sumy region, national identity.

Отримано 21.05.2020